

Stare pasme prašičev

v Sloveniji po zgodovinskih virih do leta 1945 (II. del)

IZUMRLE PASME PRAŠIČEV V SLOVENIJI

Poleg pasme krškopoljski (črnopasasti) prašič so v strokovnem slovstvu iz prve polovice prejšnjega stoletja omenjene še podobne, danes izgubljene pasme: gorenjski črnolisasti (črnopikasti) prašič, štajerski črni prašič in solčavski črni prašič.

Poskus zootehniške karakterizacije gorenjskega črnolisastega (črnopikastega) prašiča

O gorenjskem črnolisistem prašiču je v strokovnem čitivu več objav, podatkov in tudi slikovno gradivo.

Nastanek, razvoj in poimenovanje pasme

Radovljiški živinorejski odbor (Sušič, 1926) je pri preskrbovanju področja z dobri merjasci izsledil v posameznih rejah na radovljiškem in kamniškem področju nekaj značilnih živali te pasme. Po njegovem mnenju je ta gorenjska pasma prašičev nastala z oplemenjevanjem navadnih podeželskih prašičev, ki so jih imenovali tudi domači kranjski prašiči, kranjski podeželski prašiči, kasneje tudi kranjski žlahtni prašiči ali domači požlahtnjeni prašiči, z jorkširci in deloma s heševci, ki so bili križanci med nemškimi pasmami in jorkširrom. Enako pišeta tudi Domovina (Gorenjski ..., 1926) in Kmetiski list (Gorenjski ..., 1926). V Kmetovalcu (Nekaj o ..., 1911) je neznani avtor zapisal: »S pričetkom domače reje prašičev se je zaplodila pri nas na Kranjskem posebna prašičja pasma. Podlaga te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-

-ogrski plemenski prašiči, ki so se polagoma prekržali s prašiči žlahtnejših pasem zlasti z veliko belo angleško pasmo.«

Ilc (1934) je povezoval nastanek gorenjskega črnolisastega prašiča s krškopoljskimi prašiči. Trdil je, da so to pasmo prevzeli Gorenjci, ki so nato intenzivno delali na njeni selekciji. To posredno potrjuje tudi Oblak (1938), ki je zapisal, da je bilo v tistem času na področju Krškega še mnogo domačih t. i. črno pasastih prašičev. Dolenjska je zalagala z mladiči druge kraje, kjer se niso toliko ukvarjali s prašičerejo, zlasti Gorenjsko. To trditve je pred tem omenjal tudi že Sušič (1926), ko je trdil, da je na to pasmo znatno vplival tudi krškopoljski prašič.

Pomemben je tudi zapis v Gospodarju (Gorenjski ..., 1926), ko je anonimni avtor, enako kot Sušič (1926), sporočal, da so se prašiči ob malo boljši reji naglo razvili in rasli, se uspešno pitali, dali »izborno« meso (šunke!), bili odporni proti boleznim in tudi proti vremenskim nevarnostim na planinski paši. Cvenkel (1926) je na osnovi svojih praktičnih izkušenj podpiral rejo gorenjskega črnolisastega prašiča. Med drugim je zapisal in zagotavljal, da so ti prašiči prinesli v svinjake posestnikov in kočarjev srečo. Sušič (1926) je spodbujal širitev in rabo te pasme, ker je »hasnovita« (koristna), »nerazvajena« (skromna) in odporna. Radovljiški živinorejski odbor je načrtno spodbujal rejo te pasme tako, da je dal od odbranih svinj vzrediti čim več merjascev, ki so jih dodelili svojim pripustnim postajam. V letu 1925/26 je tako oskrbelo z merjasci te pasme kar 17 postaj in načrtovali so še širjenje. Zanimivo je tudi, da so črnopikaste prašiče s področja Kamnika načrtno parili s črnolisastimi

prašiči s področja Radovljice. Sušič (1932) je zapisal: »V srezu se goji beli, močno oplemenjeni podeželski tip prašičev. V zadnjih letih se je pričel uveljavljati oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora. To pleme združuje vse lastnosti z ozirom na potrebe malega in srednjega kmeta. Isto je priporočljivo povsod, kjer je prašičereja usmerjena le za domače malokmečke potrebe. Črnopasasti prašič se hitro razvija, je čvrstih, a ne debelih kosti, odličen za meso šunko (gnjat), a nič manj za slanino (38 do 45 %). Pleme je odporno, mirno, skromno in rodovitno.« Kakovost prašičev je bila širše poznana in Slovenec (Korošci ..., 1936) je poročal o obisku Korošcev na vzornem prašičerejskem središču za črnopasatega gorenjskega prašiča na veleposestvu gospoda Burgarja v Smledniku.

Le nekaj let kasneje je Oblak (1939) zapisal, da so domačega črnopasastega prašiča, ki je bil še nekaj let prej na Gorenjskem precej razširjen, priljubljen in celo v modi, pričeli vedno bolj opuščati. Glavni vzrok je iskal v tem, da se je ta prašič zaradi premajhnega rejskega okoliša verjetno degeneriral, ker je prišlo do parjenja v sorodstvu. Napovedoval je, da se prav zaradi tega ta pasma ne bo več mogla dolgo obdržati.

V virih najdemo naslednja poimenovanja pasme:

- gorenjski črnolisasti prašič,
- gorenjski črnopikasti prašič,
- črnopasasta prašičja pasma,
- gorenjska črnopasasta prašičja pasma,
- oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora,
- črnolisasti tip gorenjskih prašičev,
- domača črnopasasta svinja,

Evropska divja svinja s pujski
Fotografija kupljena na boljšem sejmu
1. 12. 2013.

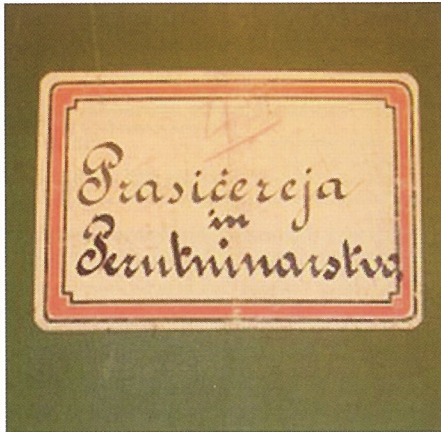
(Lastnik fotografije: prof. dr. Andrej Šalehar)

Krškopoljska svinja s pujski (Foto: prof. dr. Andrej Šalehar)

Krškopoljska svinja s pujski (Foto: prof. dr. Andrej Šalehar)

Zvezek Prasičereja in Perutninarstvo (SI AS 533, podružnice 1914-20-31)

- prašiči črno-belo lisastega ali črnopikatsega tipa,
- gorenjski podeželski tip prašičev.

Izgled gorenjskega črnopasastega prašiča je mogoče razbrati tudi na fotografijah, ki so objavljene v številnih virih. – npr. v članku v reviji Kmečka žena (Wernig, 1939). Nekaj let prej je Suštič (1926) opisal značilnosti zunanosti prašičev te pasme. Ocenil je, da imajo živali »dolga života, dolgi, ohlapno viseči uhlji ter črnolisasta oziroma črnopikasta barva. Živali niso debelih a tudi ne prefinih kosti, pač pa čvrstih kosti.« Na slikah se prašiči razlikujejo po razporeditvi barve.

V revijah Slovenski gospodar (Naši kmetovalci ..., 1929), Kmetovalec (Fr.K. Zlet ..., 1929) in Domoljub (Vsaloletna ..., 1929) so pisali o ogledih tujih kmetijskih sejmov in so

Zvezek Prasičereja (SI AS 533, podružnice 1914-20-31)

na njih opazili razstavljene prašiče, ki so bili zelo podobni gorenjskim prašičem.

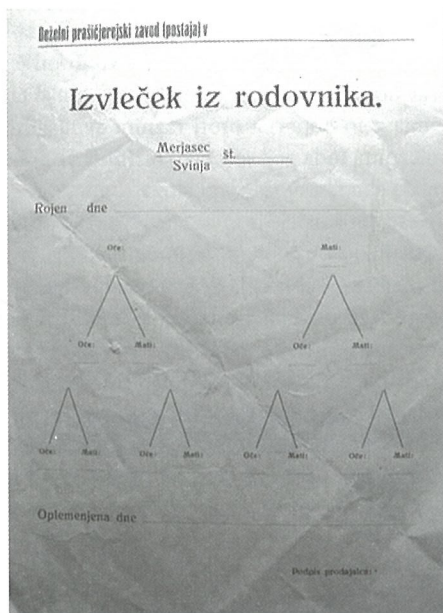
Morfološke in gospodarske lastnosti

O telesnih merah v virih ni podatkov. Posredno jih lahko približno ocenimo iz slikovnega gradiva in podatkov o telesni masi. Suštič (1926) je zapisal, da pujski dosežejo ob 8-tedenskem sesanju od 16 do 18 kg. Povprečna telesna masa eno leto starega kastrata je znašala okrog 150 kg, starejši pitani prašiči pa so tehtali tudi nad 300 kg. V Kmetovalcu (Lep uspeh ..., 1929) je bil objavljen kratek sestavek pod naslovom »Lep uspeh pitanja«, v katerem smo našli tudi fotografijo, prikazano na sliki 5. Pitanca sta v povprečju priraščala okrog pol kilograma na dan. V zapisu je bilo tudi navedeno, da je ob zakolu prvi prašič dal 93,5 kg špeha in masti, torej 42 % celotne mase, in drugi 111,5 kg

ali 47 % skupne mase. To priča, da so bili takratni prašiči zamaščeni. Gospodar (1931) je v članku »Živalsko čudo na trgu v Kranju« omenjal zakol 401 kg težkega plemenskega merjasca gorenjske črno-pasate pasme.

Suštič (1926) je navajal, da so bile plemenske svinje zelo mirne, nerazvajene, plodne in mlečne. Za velikost gnezda je zapisal podatke le Cvenkel (1926) in omenjal, da so svinje po parjenju z merjasci gorenjske črnolisaste pasme dale že v prvem gnezdu 10 do 13 pujskov. Gomišček (1930) je ocenjeval, da so prašiči na Gorenjskem boljši kot prašiči na Dolenjskem. Sicer je bilo takrat tudi na Gorenjskem še mnogo prašičev, ki so bili črnolisasti.

Kakovost (finost, izbornost) mesa kranjskih podeželskih prašičev je omenjal že Suštič (1926) in ob tem poudarjal tudi sloves kranjske klobase, ki temelji na mesu domače podeželske pasme. Pri tem je opozarjal

Obrazec rodovnika – kupljeno na boljšem sejmu (2008) – lastnik prof. dr. Andrej Šalehar

Avtomatski krmilni sistem LELY VECTOR

NOVO

Lely center Slovenija
 Agromilk d.o.o.
 Markovo 6
 1241 Kamnik
 Mob: +386(0)41722967

Tudi na sejmu KOMENDA od 10. do 14. aprila 2014

www.lely.si inovators in agriculture

manjšem obsegu še preživela drugo svetovno vojno. Novak (1970) je povzel, da je v 19. stoletju obstajal tudi solčavski črni prašič, ki je bil »dober« in zelo odporen proti raznim boleznim.

Pasma je bila izgubljena.

Poskus zootehniške karakterizacije štajerskega črnega prašiča

Tudi o štajerskem črnem prašiču so v virih le skromni podatki. Zanimiv zapis o reji prašičev je objavljen leta v *Annalen der kaiserl. königl. Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach* (*Kurze Beschreibung ...*, 1822), od koder povzemamo: »Zaradi pomanjkanja primernih pašnikov praktično nobeden ne vzreja prašičev, ampak kupijo spomladi ali poleti eno- do dvoletne prašiče, katere deloma priženejo iz Štajerske, večino pa iz Hrvaške in potem spitajo. Pri tem je dana hrvaškimi belim prednost pred štajerskimi črnimi prašiči, ker se ti hitreje zamastijo in imajo več slanine, čeprav imajo slednji občutno bolj nežno meso in slanino.« Hlubek je v svojih delih (*Hlubek*, 1846 in *Hlubek*, 1860) pisal, da so na spodnjem Štajerskem, kjer je bila prašičereja dobro razvita, pogosto redili črnega prašiča, dolgega, z visečimi ušesi in podobnega italijanskim pasmam. V *Kmetovalcu* (*Nekaj o reji ...*, 1888) je bilo zapisano, da so domači prašiči sloveli daleč okoli, da so imeli fino meso in okusen špeh. Po vnosu tujih pasem so pričakovali izboljšanje prireje in nagovarjali rejce za rejo domačih plemenskih prašičev. Najbolj so hvalili štajerske svinjske gnjati, ki so imele tudi višjo ceno. V skriptih *Posebna živinoreja*, ki jih je izdala Specialna mlekarška šola Škofja Loka (verjetno v letih 1927–1939), je zapisano, da je bil na Štajerskem razširjen štajerski beli prašič. Novak (1970) pa je trdil, da so na Štajerskem do sredine 19. stoletja redili prašiča šiška, kakršen je živel še v Bosni.

Tudi ta pasma je bila izgubljena.

ZAKLJUČKI

Prvotne, izgubljene, pretopljene pasme prašičev v Sloveniji so v literarnih virih običajno zapisane kot domači, naravni, navadni, kranjski, črni, štajerski oz. dolenski prašiči in podobno.

S pričetkom reje prašičev na Kranjskem se je razvila domača pasma prašičev. Podlaga

te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-madžarski prašiči, ki so bili postopoma pretopljeni s prašiči žlahtnejših pasem, zlasti s pasmo angleški veliki beli prašič (jorkšir). Domača pasma prašičev je bila odporna, imela je visoke noge, raven rilec in močan hrbet. Prašiči so bili skromni in neobčutljivi na mraz.

Pri nastanku gorenjskega črnlisastega prašiča so verjetno sodelovale različne pasme: avtohtoni kranjski prašiči, hrvaški prašiči, heševci, angleške pasme (posebej jorkšir) in tudi krškopoljski prašiči. V kakšnem razmerju so sodelovale posamezne pasme, ni mogoče ugotoviti. Niso pa avtohtone prašiče v celoti pretopljali z jorkširo, ker so hoteli ohraniti kakovost mesa in raven reje prašičev na Gorenjskem ni ustrezala zahtevnejšim angleškim prašičem. Gorenjski črnlisasti prašič je bil mesnato-mastnega tipa. Bil je dobro rasteen s sorazmerno veliko zmogljivostjo rasti in je imel kakovostno meso.

O pasmi solčavski črni prašič so znani le skromni zapisi. Bila je skromna in zelo odporna na bolezni. Uporabljali so jo na manjšem območju in zato je bila že dalj časa

ogrožena. O posameznih živalih te pasme so poročali še po drugi svetovni vojni, a je pasma izumrla.

Tudi o pasmi štajerski črni prašič so le skromni zapisi. Prašiči so bili veliki, z visečimi uhlji, črne barve in so imeli kakovostno meso. Pasma je bila izgubljena.

Poudarjena je odpornost in skromnost do pogojev reje pri domačih pasmah prašičev. Zahteve trga po mesnatih prašičih so bile večje in opuščanje teh pasem je bilo neizbežno. Na območju Slovenije je preživela samo pasma krškopoljski prašič.

Uporabljena literatura je razvidna v knjigi: Šalehar, Andrej, Žan Lotrič, Metka, Bojkovski, Danijela. Razvoj pasem domačih živali v Sloveniji. Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 2012, 194 strani (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-BJL-VFUX5-12.2.2013>).

Zasluzni prof. dr. Andrej Šalehar,
dr. Metka Žan Lotrič,
prof. dr. Milena Kovac
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230 Domžale

GEA Farm Technologies
WestfaliaSurge

GEA Molža & Hlajenje
Montaža

GEA Servis & Higiena
Svetovanje

GEA Hlevska oprema
Projektiranje

Vabimo vas, da nas obiščete na spomladanskem sejmu v Komendi od 10. - 13. 4. 2014

Feniks d.o.o.
Francetova 6, 2380 Slovenj Gradec
Tel.: 02/88 41 619, www.feniks-gea.si

mešalni voz/odjemalci silaže

- voz z/brez lastnega odvzema
- odjemalci silaže - kocke

napajalni avtomati telet

- preprosta vzreja od nekaj do 120 telet naenkrat

ROBOT JOZTECH za čiščenje rešetk in blatnih hodnikov

- širina strgala od 100 - 210 cm
- teža 460 kg
- orientacija z transponderji, vožnja ob steni, merilnik obratov koles
- ne poškoduje krav
- neomejeno število prog
- opcija 80 litrov vode za važenje tal

- BVL mešalni vozovi/odjemalci silaže
- FÖRSTER napajalni avtomati za teleta
- KRAIBURG gumijaste podloge za ležišča živali
- elektronske tehtnice
- WILE merilniki vlažnosti zrnja in lesne biomase
- INSENTEC molzni robot za dve kravi hkrati
- bema krtače za dvorišča, ceste
- Kipor dvorišni traktor

www.senk.si

tel.: 04 25 35 135 | gsm: 041 696 636 | Hotemaže 4 | 4205 Preddvor

www.senk.si
ŠENK